

ÉRTÉKELÉS MAGAS ISTVÁN: VILÁGGAZDASÁGI FOLYAMATOK ÉS PÉNZÜGYI LIBERALIZÁCIÓ/1970 – 2010/. Budapest, 2011, 294 old címmel benyújtott akadémiai doktori értekezéséről

Magas István klasszikus tanár-egyéniesség. Írásainak apropója csaknem mindig az, hogy a tanteremben – eltérő felkészültségű – hallgatóság számára a világgazdaság és a nemzetközi vállalati kapcsolatok, a tőkemozgás és a gazdaságpolitikai válaszok bonyolult kérdéskörét áttekinthetővé tegye. Ezért munkásságában központi szerepet kap a szintetizáló-értékelő szempont, az alkalmazások előtérbe állítása, a pontokba foglalható- tanulható – következtetések megfogalmazása. Ez a műfaj – a szűkebb értelemben vett, vagyis nem tankönyvet egyet se publikáló Samuelson óta – a modern főáramú közgazdaságtanban is létező, egyik ismert zsáner. Korábban sem volt ismeretlen, hogy a nagy egyéniségek a nagy összegző mesterek közül kerültek ki, David Ricardtól Alfred Marshallon át Joseph Schumpreterig. Mégis, vélhetőleg a közgazdasági főáram cikk-központúsága, a természettudományok másolása a minősítők jelentős körében ezt a kézenfekvő tényt elhomályosítja, itthon és külföldön egyaránt. Holott Milton Friedman-tól Kornai Jánosig és Douglass North-tól Olivier Williamsonig terjed azok köre, akik munkásságában *az összegzés legalább oly fontos, mint egy-egy jól dokumentálható rész-felismerés „szabadalmaztathatósága”*.

E műfaj számos sajátossággal bír a „tisztán tudományos” kifejtéshez képest, mert benne *a korábban ismertek rendszerezett és célzott átadása legalább olyan fontos, mint a szerző jártasságának és eredetiségének megjelenítése*. Épp ezért elkerülhetetlenül –és sok tekintetben leküzdhetetlenül – dilemmát jelent - a terjedelem mellett - a bemutatott forrásanyag dokumentálása – mi nem feszíti szét a keretet – és az egyes megállapítások újdonságértékének kiemelése/kinek mi az új, az bizony olvasottság és érdeklődés kérdése/. Ugyanakkor bizonyára értéke, hogy releváns – a társadalomnak, a döntéshozóknak szóló – ismereteket közvetít és részben teremti is.

A pályázó is ezen az úton haladt az elmúlt évtizedben, eképp munkásságát is egységében érdemes szemlélni és értékelni. A *Kapitalizmus felülnézetből* című kötete/Aula, 2003/, ami habilitációs értekezése volt, a piacműködést több szeletből mutatta be a világgazdasági fejlődés új szakaszában. A következő kötet, a *Globalizáció és nemzeti piacok* /Napvilág, 2007/ a világgazdaság fejlődését rendszer-szemléletben és fejlődéelméleti szempontból taglalta. A sorozat harmadik kötete a 2011-ben a Corvinus Egyetem által már kiadott jelen értekezés, ami a pénzügyi liberalizációnak a kevésbé fejlett államokra és a jólétre gyakorolt hatását elemzi.

Megvizsgálja, hogy joggal vált-e a globalizáció szitokszóvá a közbeszédben, s mennyire helytállóak azok a nézetek, amelyek szerint ez az irányzat *a kevésbé fejlett államok instabilitását fokozta, jóléti hatása pedig egészében kedvezőtlen*. Ezen elterjedt nézetek árnyalása és ahol szükséges, alapvető cáfolata az értekezés legfőbb pozitív hozadéka, szellemi és társadalmi értelemben egyaránt.

A jelen értekezésnek tehát az a kérdés áll a tengelyében, hogy *miképp is vonható meg a pénzügyi globalizáció általános, összevont mérlege* az elmélet szintjén? E bonyolult kérdést – voltaképp kérdés-sort - az egymáshoz sokszor csak lazán kötődő, az összkép különféle oldalait felvillantó tanulmányok vissza-visszatérően válaszolják meg. A szerző – a világ közgazdaságtanában ma már uralkodónak mondható áramlathoz kötődve – *egyfajta középutas álláspontot alakít ki*. Elismeri és ki is bontja a globalizáció jólétnövelő hatásait, amelyek egészében véve túlsúlyosak. Ugyanakkor nem dugja a fejét a homokba akkor, amikor az e folyamattal járó ellentmondásokról, a makrogazdasági fundamentumok növekvő bizonytalanságáról, az ezzel kapcsolatos mikro- és makro-szintű információk megbízhatatlanságáról, és az ebből mindkét szinten adódó melléfogásokról, ezek társadalmi költségeiről esik szó. Ezek a főáramú közgazdaságtanban kialakuló, kizárólag modellezéssel elemző/azt egyetlen tudományos módszernek vélő/ és ezen az alapon a világ pénzügyi egyensúlyát banktechnikai-szabályozási módszerekkel biztosítani kívánó gyakorlatnak – az ún makro-prudenciális közelítésnek – a gyengéit is érzékeltethetik. Ez egyfajta *előre-jelzés*, ami az értekezés önmagán túlmutató jelentőségét/felhasználhatóságát is jelezheti.

A pályázó a hazánkban Szentés Tamás képviselte holisztikus közelítést alkalmazza, szemlélete pedig leginkább az Immanuel Wallerstein fémjelezte világrendszer-közelítést idézi. Ez utóbbihoz képest azonban jóval nagyobb súlyt kapnak a kifejtésben *a formális levezetések és a konkrét gazdaságpolitikai alkalmazások* is. Megalapozásukra a szerző épít a Kutasi Gáborral együtt közreadott– 2010-ben megjelent – sokszerzős munkára, amiben a nemzetközi gazdaság hazai művelőinek széles köre tett kísérletet a globális pénzügyi válság értelmezésére – *Világgazdasági válság, 2008-2009*. Bp:Aula, 2010. Ez lehetővé teszi, a szerző reflektáljon a legutóbbi válságra, de kötete mégsem erről szóló- aktuális és eképp múltékony - elemzés legyen, hanem *a hosszú távú, tartós irányzatok és következtetések megfogalmazására tesz kísérletet*. Magas István közelítésének sajátossága a *mezzo-szemlélet*, amennyiben a globális és a lokális folyamatok folytonos kölcsönhatását elemzi. Ez nem bevett és jó választás. Az *elemzési egységnek választott négy évtized helyes döntés*, mert alkalmat ad a hullámvázak kiszűrésére, ugyanakkor gazdaságtörténetileg még egységnek tekinthető – a második

világháborút követő ipari társadalmakból a pénzügyi válságot követő, új típusú növekedésbe való „hosszú átmenet” értelmében.

Mivel a közel 300 nyomtatott oldalnyi szöveg, valamint a tézisfüzet mindenki számára hozzáférhető, nem tartom feladatommak a mű főbb megállapításainak összegzését. Ehelyett néhány olyan megállapítást/eredményt emelek ki, amelyek újszerűek, sajátosak vagy éppen vitára sarkalhatnak.

Az értekezés visszatérő – lényeglátó – felismerése az, hogy miközben egyfelől *a globális folyamatok egyre inkább igényelnék a világméretű koordinációt, ugyanakkor az efféle egybehangolásnak nincs alanya*. Mert hogy sem világkormány, sem egy nemzetközi szabályozó intézmény, sem a létező kormányközi szervezetek nem képesek áthidalni az egyes országok összebékíthetetlen céljai és az egymással versengő vállalati racionalitások közti feszültséget. Az EU sok éve tartó sikertelen válságkezelése e megállapítást sokoldalúan hitelesíti, csakúgy mint a világméretű pénzügyi ellenőrzést célzó kísérletek ismételt kudarca. Az azonban az előadottakból nem következik/tézisek 13.o/ hogy az effajta regulációs igényt a viszontbiztosítások rendszere ne tudná ellátni, és ezért azt a kormányzatokra kellene testálni. Hiszen például a sokat bírált fedezeti alapok egyike se dőlt be 2008-09 során, míg a szigorúan ellenőrzött fél-állami bankok- A Fannie Mae és a Freddie Mac- től a HypoVereins Bank-ig nagyon is megrendültek.

A válságjelenségekkel és rendszerhibákkal foglalkozó 4.fejezetben /134-162.old/ a szerző két, egymással nem egészen összhangban álló megállapítást tesz lényegi kérdésekről. *Egyfelől* leszögezi, hogy az amerikai adósságteher lényegében korlátlanul növekedhet/ett/ a kétezres években is, és ez cáfolni látszik az adóssághegynek a növekedést lassító hatását megfogalmazó makro-ökonómiai összefüggést. A kérdés azonban az, hogy meddig is nőhetnek a fák? Vajon – akárcsak elvileg is – vég nélkül tarthat-e az adóssághalmozásra alapozott növekedés, akár egy cég, akár egy nemzetgazdaság szintjén? A magyar szakirodalomban nagyon más – és az opponens szerint megalapozott – álláspontot fejtett ki Erdős Tibor: *Fenntartható gazdasági növekedés*. Akadémiai, 2003 c monográfiájában, amit senki se cáfolt. Szerzőnk e művet nem idézi és vitatja, holott a japán és az EU-s tapasztalatok alátámasztják az érvelést, és ha valamivel, az amerikai tőkepiacok egyediségével lehetne ellenérveket kibontani.

Másfelől – mint legutóbb C.Reinhart és K Rogoff: *This Time is Different*. Princeton UP, 2011, ugyancsak nem idézett munkája kifejti, az elmúlt kétszáz évben *szinte vastörvény-szerűen érényesült* a való világban – az

általuk vizsgált 180 országban - *az adósság növekedéskorlátozó szerepe*. Ez különösen az államadósság 90%-os rátájától kezdve szembeszökő – és az értekezésben joggal központi szerepet kapó Egyesült Államok ezt ma már jócskán túllépte. Érdekes és helyes, hogy a könyv 276-278.oldalán is a szerző maga is határozottan szól az eképp kialakult *inflációs veszélyről*, az amerikai válságkezelés *nem keynesi* lényegéről és az ezekben is megjelenő *kormányzati kudarcokról*. Utóbbi felismeréseket helyesnek és sok tekintetben újszerű eredmények fogadom el, hisz a 'zabolázatlan kapitalizmus'/fékevesztett globalizáció veszélyeit visszhangzó, nem jelentéktelen irodalom meggyőző cáfolatát jelentik.

Hasonlóképp újszerű és fontos meglátás/tézisfüzet 27.o/ hogy a pénzügyi újítások nem okai a legutóbbi válságnak. E jólétnövelő és kockázat-terítő eszközök – szakszerű használat mellett – növekedésgerjesztőek. Ugyanakkor részint túlburjánzásuk, részint rossz szabályozásuk okán nem tagadható : a válság kialakulásában ezek az új elemek is szerepet játszottak. Ez – megítélésem szerint – józan és tárgyilagos, a tényekkel és más elemzésekkel egybevágó eredmény.

Az értekezés talán legfontosabb része a pénzügyi globalizáció költség/haszon elemzését adó 6.fejezet, a kötet197-226.lapján. Hiszen- mint láttuk – ez az egész értekezés központi kutatási kérdése. A szerző arra a meggyőző eredményre jut, hogy a pénzügyi liberalizálás általában növekedésserkentő volt, és ritkábban- sajátos, főleg a belső forráselosztást torzító intézményi megoldások mellett – nem érvényesült. Ugyanakkor e fejezetben meglehetősen nagyvonalú a forráskezelés, sok esetben nem kereshető vissza az eredeti, vagy nagyon általános forrásmegadás szerepel/OECD database/. Sajnálom, hogy nem szerepel a témát ismereteim szerint legátfogóbban tárgyaló irodalom, ami sok tekintetben hasonló eredményekre jutott, és alátámaszthatná szerzőnk érvelését.¹ Sőt, amennyiben a többség által pártolt FDI hatását ki sem mutathatónak találja, még erősíthette is volna az érvet.

Fontos és élénken vitatott kérdést fejteget a 7. fejezet, amikor a világgazdaság pénzügyi aszimmetriáit elemzi. A szerző fontos felismerést tesz, amikor felhívja a figyelmet a fizetési hiány/többlet szerkezeti elemzésének jelentőségére – szemben a közkeletű, csak az aggregátumokra vonatkozó érveléssel. Helyesen mutat rá arra is, hogy *a világgazdaságra nézve kedvezőtlen és szükségtele, sőt kimondottan káros lenne az elvont elméletből levezetett általános egyensúly tényleges, való világbeli megközelítése*. Ehhez az amerikai hiány és a kínai-japán-orosz-arab többlet

¹ KOSE,M.A. – PRADAD,E. – ROGOFF,K. – WEI,Sh.J./2009/: Financial globalization: a re-appraisal. *IMF Staff Papers*, 56.évf.1.sz,8-62.o, előzetes változatok: NBER Working Paper 12484/2006 aug/

egyidejű felszámolására lenne szükség⁶ mert az egyensúlytalanságnak közismertten szerkezeti, és nem árfolyambeli okai vannak, utóbbiak csak a tünetek/. Ezért a kiút *nem a hiányok/többletek megszüntetése, hanem mérséklése*, amiben az Egyesült Államoknak kellene tevékeny szerepet vinnie, a hiány 5-7%-ról 2-3%-ra mérséklésével és az államháztartás szerkezeti kiigazításával. E felismerésnek a szakirodalomban is igen erős támogatói vannak² – miközben az Obama kormányzat, ha lehet mondani, épp az ellenkező irányba vitorlázott az első elnökség teljes időszakában.

A 274-279. oldal záró megjegyzései óvatos derűlátással szólnak arról, hogy a világgazdaság főbb szereplői közt egy együttműködésre hajlamosabb, a rendszer-egészért is felelősséget vállalni képes magatartás-minta van terjedőben. Ezt a szerző a legutóbbi válság hozadékának tekinti, mert a valuta- és kereskedelmi háborúk elkerülése és – az előző fejezetben taglalt – információs korlátok mellett *kevésbé hatékony pénzáramlási utak áttekinthetőségét biztosító szabályozás szükséges, a költségvetési és pénzügyi politikai könnyítések vég nélküli folytatása viszont nem eredményes*. Könnyen lehet, hogy a nemzetközi pénzmozgások „kontrollpontjainak” sürgetésével a szerző a lehetőséget egyben megvalósíthatónak vélők hibájába esik – ezt a jövő mutatja majd meg,

Számos további – tudományelméleti, módszertani, közgazdaságtani és gazdaságpolitikai – vitapontot fűzhetnénk még az előadottakhoz. Nem hiszem például, hogy az EU korábbról ismert működési gyengeségei a globális pénzügyi válság nélkül is a ma ismert élességgel kerültek volna a felszínre. A jelen szelektív áttekintés és értékelés talán érzékeltetheti, hogy Magas István az elmúlt időszakban- nem utolsó sorban oktatói és szervező munkájával, valamint rendszeresen megjelenő köteteivel - *jól dokumentálható életművet hozott létre*. Ennek egyes részei – mint általában – nem egyenszilárdságúak. Vannak benne vitatható és újító, a közmegegyezéssel egybevágó és attól elütő hangsúlyok. A jelen munka az összkép részeként értékelendő, számos új vagy újszerű eredményét főntebb konkrétan megjelöltem. Ezért a felsorolt hiányosságok és gyengeségek ellenére az MTA doktora cím odaítélését ezúton is *javasolom*.

Budapest, 2012.december 8

Csaba László

---

² FEDSTEIN,M./2008/: Measuring the global imbalance: the dollar and the US savings' rate. *Journal of Economic Perspectives*, 22.évf.3.szám, 113-125.old és BERTRAUT,C. – KAMIN,S. – THOMAS,Ch./2009/: How long can the unsustainable US current account deficit be sustained? *IMF Staff Papers*, 56.évf.3.szám, 596-632.old.